

ARTICLE

La utopia virtual: una crítica del ciberoptimisme des de la teoria de l'elecció racional

Ana Sofía Cardenal, Albert Batlle

Resum

La irrupció de les tecnologies de la informació i de la comunicació (TIC) ha portat a fer prediccions optimistes sobre l'efecte que aquestes tecnologies tindran en els diversos àmbits de la vida social. En política, la tesi optimista ha visualitzat una transformació radical de les institucions de la democràcia representativa amb la realització de dos ideals que, segons l'argument, les TIC faran possibles: la participació plena dels ciutadans en els afers públics i l'emergència de noves formes de democràcia directa. Aquest article examina els arguments de la tesi optimista o «populista» (com és coneguda) amb la finalitat d'avaluar-ne la validesa des de la teoria de l'elecció racional. Un cop examinats els arguments, l'article conclou que la tesi populista no fa prediccions que siguin realistes o plausibles, ja que es basa en supòsits erronis i poc realistes com es comporta la gent.

Paraules clau

TIC, política, elecció racional, democràcia representativa, democràcia directa, participació, representació

Tema

TIC i política

La irrupció de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació (TIC) ha obert un debat sobre el seu impacte en els processos polítics que caracteritzen les democràcies avançades. En aquest

Abstract

The irruption of Information and Communication Technologies (ICTs) has led to optimistic predictions concerning the potential of this technology for transforming several areas of social life. In politics, the optimistic thesis envisions a radical transformation of the institutions of representative democracy through the realization of two ideals that, as the argument goes, ICTs will make possible: full-fledged citizen participation in public affairs and the emergence of new forms of direct democracy. This article examines the arguments of the optimistic or the "populist" thesis (as it is known) in order to assess their validity from a rational choice perspective. After careful examination of these arguments, the article concludes that the populist thesis does not lead to realistic or plausible predictions because it is based on wrong and unrealistic assumptions about how people behave.

Keywords

ICTs, politics, rational choice, representative democracy, direct democracy, participation, representation

Topic

ICTs and politics

debat, les tesis que s'han obert pas amb més força han defensat que les TIC transformaran aspectes fonamentals dels processos polítics característics de les democràcies representatives.

Concretament, la literatura més optimista ha destacat que les TIC posaran en marxa dinàmiques que facilitaran la participació plena de la ciutadania en la presa de decisions polítiques i l'establiment de formes directes de democràcia. Encara que els autors més realistes d'aquest corrent no esperen que la democràcia directa substitueixi completament la democràcia representativa, sí que esperen que contribueixi a millorar la qualitat de les democràcies actuals (Budge, 1996).

Alguns dels aspectes vinculats amb les TIC en els quals es basa la tesi optimista (també anomenada populista) per a defensar «l'evolució natural» de les democràcies representatives cap a formes directes de democràcia són: 1) les possibilitats que ofereixen al ciutadà d'obtenir informació a un cost més baix i 2) les possibilitats tècniques que ofereixen als ciutadans per a la participació directa en les decisions polítiques.

En la literatura, l'augment del flux d'informació que faciliten les TIC s'ha vinculat directament amb un augment de la participació política i, al seu torn, aquest augment de la participació s'ha vinculat amb la transformació de l'actual sistema d'intermediació política, ja que fa més pròximes les relacions entre els ciutadans i els decisors polítics.

D'altra banda, l'eliminació de l'obstacle tècnic que fins ara impedia la participació directa dels ciutadans en la presa de decisions s'ha relacionat amb l'articulació de formes directes de democràcia.

Aquest article examina els supòsits en què es basen els arguments que defensen l'evolució de la democràcia representativa cap a formes de democràcia directa.

Respecte del primer argument, que propugna que el flux d'informació provocarà un augment de la participació política, es defensa que la connexió entre informació i participació es basa en un supòsit erroni: que la informació no és costosa. Com es veurà, així que s'introdueix el

supòsit que la informació és costosa, tot l'edifici argumentatiu en què es basa aquesta tesi s'ensorra.

Respecte del segon argument, que connecta automàticament l'eliminació de l'obstacle tècnic amb la posada en pràctica de formes de democràcia directa, es defensa la necessitat de tenir en compte no solament els aspectes tècnics sinó fonamentalment l'existència dels costos de transacció polítics. Dit d'una altra manera: modifiquen les TIC els costos de transacció i els problemes associats amb les regles decisionals de manera que puguin fer possible la posada en pràctica de formes directes de democràcia?

Una vegada examinats els principals arguments de la «tesi populista», l'article conclou destacant els àmbits de la política en els quals és previsible que les TIC tinguin un impacte més gran.

1. TIC, informació i participació

La tesi populista es construeix sobre el vincle que hi ha entre el flux d'informació que faciliten les TIC i la participació política. Concretament, l'argument és que un flux més gran d'informació provocarà un augment de la participació política. Al seu torn, aquest augment de la participació política transformarà les relacions entre els ciutadans i els decisors polítics, que tendiran a anivellar-se i a fer-se més igualitàries. En l'estadi final, la intensificació de les relacions directes entre els ciutadans i els decisors polítics implicaria la desaparició dels intermediaris polítics (Bimber, 1998).

Encara que aquesta tesi no especifica els mecanismes causals que vinculen el flux informatiu amb un augment de la participació (per exemple com i per mitjà de quin mecanisme es passa de la informació a l'acció), és relativament senzill deduir-los. El primer d'aquests mecanismes atribueix a la informació poder causal sobre la participació per mitjà de l'efecte que té sobre l'interès. Dit d'una altra manera, un volum d'informació més gran

en circulació tindria primer un efecte positiu sobre l'interès per la política i, després, sobre la participació.

El segon mecanisme s'aparta de la dimensió de la informació i posa l'èmfasi en el poder de comunicació que ofereixen les TIC. Aquest poder de comunicació, que permetria als ciutadans comunicar-se directament amb els decisors polítics sense necessitat de fer servir els intermediaris polítics, augmentaria la participació modificant els «incentius» de participar per a cada ciutadà.

Amb l'ajuda de la teoria de l'elecció racional, s'examinen els supòsits en què es basen aquests arguments per a establir les connexions causals entre TIC i participació.

1.1. Informació-interès-participació

El primer argument, basat en el vincle causal informació-interès-participació, podria ser cert si la informació no fos costosa. Downs (1957) ofereix una explicació sobre els costos implicats en l'obtenció d'informació. Aquests costos es podrien mesurar en termes de la inversió de recursos polítics limitats –mentals i de temps– i del cost-oportunitat (és a dir, el que deixem d'obtenir posant aquests recursos a treballar en una activitat concreta i no en una activitat alternativa).

No hi ha dubte que Internet ha augmentat el volum d'informació en circulació, però això no ha eliminat els costos de la informació. És més, es pot argumentar que les característiques d'Internet no abarateixen sinó que encareixen el procés d'obtenció d'informació. D'una banda, Internet augmenta el volum d'informació política en circulació, i això complica la selecció, processament i assimilació d'informació (Downs, 1957). De l'altra, els requisits per informar-se a Internet són molt exigents a causa del caràcter interactiu d'aquest mitjà (en contrast amb el caràcter passiu de mitjans com la televisió i la ràdio).

Quan introduïm el supòsit –molt més realista– que la informació és costosa i que Internet no elimina els costos

d'obtenir informació, tot l'edifici argumentatiu de la tesi populista s'ensorra.

Si s'assumeix que la informació és costosa difícilment es pot argumentar que l'acció d'informar-se precedeixi l'interès en la seqüència lògica que explica el comportament. De fet, la connexió causal que proposa aquesta tesi viola dos supòsits bàsics del comportament instrumental. En primer lloc, viola el supòsit «intencional» associat amb el comportament instrumental. Aquest supòsit està directament connectat amb la idea que el comportament humà no és erràtic ni aleatori, sinó que es dirigeix a la consecució d'unes finalitats i que les accions són mitjans per a satisfer aquestes finalitats: en el comportament instrumental, la intenció precedeix sempre l'acció (sense intenció no hi ha comportament). Des d'aquesta perspectiva, és difícil imaginar que l'acció d'informar-se precedeixi la intenció o la motivació per a fer-ho.

En segon lloc, la seqüència informació-interès viola un altre supòsit bàsic del comportament instrumental: el criteri de la «maximització de la utilitat». Per què un individu assumirà un cost si no espera obtenir beneficis clars amb la seva acció? Necessàriament, l'ordre de la seqüència s'ha d'invertir: l'acció d'informar-se –perquè és costosa– no solament ha d'estar precedida per la motivació o la intenció, sinó que ha de ser el producte d'un càlcul en el qual els beneficis esperats de l'acció superin els costos que tindrà. Això ens porta a la pregunta següent: en quines condicions els beneficis d'adquirir informació política seran superiors als costos? És a dir, quan serà racional per a un individu invertir recursos a obtenir informació política? Downs (1957) suggereix que serà racional informar-se quan el benefici marginal d'obtenir una unitat addicional d'informació superi el cost marginal. Això dependrà tant de la diferència d'utilitat que l'individu obté prenent la decisió correcta (en contraposició amb la decisió errònia) com de la probabilitat que una unitat addicional d'informació contribueixi a modificar la seva decisió. El problema és que, a la diferència de la utilitat que es deriva de prendre una decisió correcta (per contraposició a equivocada) cal descomptar l'impacte

que una decisió individual té en el resultat col·lectiu –sigui mitjançant l'exercici del vot o d'altres formes d'acció col·lectiva. Com que la probabilitat que una decisió individual sigui decisiva en un resultat col·lectiu és pròxima a zero (penseu en la probabilitat de determinar el resultat final d'unes eleccions), Downs conclou que allò racional per al ciutadà comú serà no informar-se (conclusió que ha donat nom a la paradoxa de l'«ignorant racional»).

Com també assenyala Downs, això no significa que tots els individus que inverteixen recursos a obtenir informació política siguin irracionals. En primer lloc, la posició i la ubicació social dels individus –és a dir, la divisió del treball– explica que entre ells hi hagi diferències tant en les dificultats d'accés com en la necessitat d'informació política. Encara que com a ciutadans la funció d'utilitat d'informar-se sigui negativa per a tots, com a empresaris polítics, homes de negocis o professors d'universitat aquesta funció d'utilitat pot ser positiva. Per exemple, per a un home de negocis els ingressos del qual depenguin d'un sector econòmic determinat, serà altament rendible estar informat sobre la política del govern en el sector esmentat. En aquests casos informar-se no solament pot ser altament rendible, sinó que la utilitat que proporciona a l'individu pot mesurar-se en «ingressos», en «beneficis materials».

L'acció d'informar-se també pot proporcionar utilitat d'altres maneres menys materialistes. Per exemple, un individu pot obtenir utilitat de l'acció d'informar-se pel plaer mateix que li proporciona l'acció i la finalitat d'informar-se, pel valor d'entreteniment que per a ell té aquesta acció. Però, en aquest cas, informar-se no tindria un valor instrumental sinó finalista.

Hem vist que introduir el supòsit que la informació és costosa buida de sentit la cadena causal informació-interès-participació en què es basa la tesi populista. Però partir d'aquest supòsit també invalida una altra de les conclusions de la tesi populista: que Internet permetrà substituir l'actual *sistema d'adquisició d'informació* –basat en l'existència d'intermediaris polítics–, que el ciutadà utilitza com a «drecera» per a reduir els costos

d'obtenir informació. Novament, si la informació és costosa i els beneficis d'aquesta inversió són imperceptibles, per què el ciutadà triarà substituir un sistema de dreceres informatives basat en l'existència d'intermediaris polítics (diaris, agències de notícies, partits polítics, grups d'interès...) per un altre en el qual ell hagi d'assumir directament els costos de seleccionar, processar i assimilar la informació?

El supòsit que la informació és costosa i que hi ha una economia de la informació ens porta a una conclusió diferent: els principals usuaris i consumidors d'informació política a Internet seran aquells per als quals la inversió en obtenció d'informació sigui rendible; és a dir, pel costat de la demanda, els individus polititzats, que ja participen en política i, pel costat de l'oferta, els agents que actuen com a intermediaris polítics. Per a aquests últims, els beneficis que esperen obtenir de mantenir el control sobre la informació són elevats i els costos de fer una activitat que ja feien són més reduïts.

El fet que la informació sigui costosa i que Internet no redueixi els costos de la informació també explica que el mercat de la informació política no hagi deixat de ser rendible per als intermediaris polítics. De fet, els grans empresaris polítics (mitjans de comunicació i partits polítics) continuen tenint importants incentius per a estendre les seves activitats en aquest domini. Això, unit al baixíssim cost per al gran empresari d'estendre les seves activitats a Internet a causa dels avantatges que proporciona l'economia d'escala, explica el que confirmen alguns estudis empírics recents: que pel costat de l'oferta també –i cada vegada més– l'espai virtual reproduïx una situació molt similar a la que hi ha en el món real, on el control de la informació política és a les mans d'uns quants agents, que coincideixen amb els grans empresaris polítics al món no virtual (Ward i Gibson, 1999).

Aquesta conclusió és consistent amb les dades que proporcionen els escassos estudis empírics que hi ha sobre els usos polítics d'Internet i el perfil dels seus usuaris. Aquests estudis posen de relleu que el perfil

de l'usuari d'Internet que consumeix informació política coincideix amb el perfil de qui ja participava en política (Norris, 1999, 2001). Després d'un *boom* inicial en el qual l'activitat política va ocupar un lloc important, l'activitat política a Internet s'ha anat reduint i ha passat a ocupar un lloc més marginal, semblant al que té en el món real (Margolis i Resnick, 2000; Hill i Hughes, 1998).

1.2. TIC i comunicació

El segon argument que utilitza la tesi populista per a defensar un augment de la participació política es refereix a les possibilitats de comunicació directa entre els ciutadans i els governants que obre Internet. Segons aquesta tesi, la possibilitat de comunicar-se directament amb els decisors polítics augmentarà els incentius de la participació ciutadana. Aquest argument podria ser cert si els ciutadans estiguessin segurs que la seva opinió influirà en la decisió. La incertesa sobre la influència de la seva participació en la decisió pot fer que no sigui racional participar i tampoc informar-se a fi de minimitzar la probabilitat de prendre una decisió errònia. D'altra banda, la participació d'un individu dependrà també del nivell o grau de participació esperat: com més individus s'espera que participin, menor serà l'incentiu per a un individu per a participar (ja que serà menor la probabilitat que la seva participació sigui decisiva) i, com més petita sigui la participació esperada, més gran serà l'incentiu per a un individu qualsevol de participar. Però això últim provocarà el que s'anomenen *bandwagons*: si s'espera una participació reduïda, augmentaran els incentius de participar per a un major nombre però, al seu torn, un augment efectiu de la participació reduirà els incentius de la participació, tornant l'índex de participació al seu equilibri original. En el millor dels casos, la possibilitat de comunicar-se directament amb els decisors polítics no provocarà un augment massiu de la participació.

2. TIC i democràcia directa

El segon argument que dóna contingut a les «tesis optimistes» estableix una connexió causal entre les propietats de les TIC i l'impacte que aquestes tenen en l'àmbit polític, que permet a aquesta línia de pensament una aproximació a l'ideal de la democràcia directa. Segons aquesta perspectiva, paral·lelament a l'augment de la participació política per part d'uns ciutadans cada vegada més informats, les TIC propiciaran les condicions per a la democràcia directa a causa de la desaparició progressiva dels intermediaris polítics. Atès el nivell tecnològic assolit, actualment és possible articular institucionalment una democràcia directa basada en el vot electrònic en la qual els intermediaris polítics perdin el protagonisme de la democràcia representativa: els intermediaris polítics ja no seran necessaris per a aconseguir informació política, organitzar-la i transmetre-la als ciutadans.

Aquesta perspectiva «tecnològica» apareix en un context en el qual, des de la meitat dels anys seixanta, es parla de la crisi de la democràcia representativa i de la seva progressiva pèrdua de legitimitat a causa dels problemes derivats del principi delegatiu que regeix aquest model de democràcia (és a dir, el «problema de l'agència»): en les democràcies representatives les decisions polítiques són aprovades i implementades per uns *agents* amb una funció d'utilitat que moltes vegades difereix de la dels ciutadans-votants (o *principals*). Aquest problema d'*agència* provoca la insatisfacció ciutadana amb els procediments i resultats polítics, descredibilitat dels partits polítics, distanciament entre els representants i els representats... En aquest context, la perspectiva optimista considera que les TIC possibiliten la «reinvenció» dels processos democràtics, ja que proporcionen solucions tècniques de fàcil implantació amb les quals es poden atacar aquests problemes de caràcter polític.

Tot i que el model de democràcia directa a què fa referència el conjunt d'aquesta literatura és certament un *desideratum*, els seus supòsits bàsics es poden establir amb precisió: la concepció clàssica de la democràcia directa es refereix a un règim en el qual la totalitat de ciutadans adults debaten i voten sobre les qüestions polítiques més rellevants i en el qual el seu vot determina l'acció que cal prendre (Budge, 1996). S'entén que en una democràcia directa el poder de decisió està a les mans dels ciutadans sense que operi cap mediació per part dels intermediaris polítics: les propostes polítiques se sotmeten a la sobirania popular per a la discussió pública i la presa de decisions en una espècie de «referèndum perpetu». Com a conseqüència, el govern passa a tenir un paper purament administratiu, d'implementació estricta de les decisions polítiques. En una democràcia directa desapareix el problema de l'agència, ja que no hi ha cap diferenciació entre representants i representats i, per tant, desapareix el principi delegatiu que sustenta l'edifici de la democràcia representativa.

Això és possible perquè les TIC eliminen les dificultats relatives a l'espai i al temps (elements físics que han servit per a la construcció d'arguments contra l'articulació pràctica de la democràcia directa) i perquè les seves potencialitats comunicatives permeten la desaparició de la asimetria en la disponibilitat de la informació política. Amb l'aplicació política de les TIC es complirà un dels requisits que demanda el principi democràtic: la igualtat real i efectiva de tots els participants. La generalització i la descentralització de l'accés a la informació política provocat per les TIC possibilitarà l'*empowerment* individual, la ciutadania activa i, cosa més important, el debat polític per a la definició col·lectiva i consensuada de les polítiques fonamentals.

Resulta evident que en la base del model de la democràcia directa hi ha el concepte de *democràcia deliberativa*. En aquest sentit, s'entén que la democràcia directa derivada de l'aplicació de les TIC als processos polítics actuals afavorirà l'intercanvi d'opinions i s'allunyarà de la

concepció de la democràcia com un simple mecanisme per a l'agregació dels interessos individuals mediatitzada pels intermediaris polítics. En definitiva, l'ús de les TIC minimitzarà el que Buchanan i Tullock denominen els «costos externs» de les regles de decisió. En aquelles situacions en les quals la informació necessària per a prendre la decisió col·lectiva estigui distribuïda uniformement entre els individus (circumstància afavorida per les TIC) una decisió centralitzada a les mans d'un grup seleccionat de representants serà ineficient si es compara amb una decisió presa per la totalitat de la població, ja que desapareix el risc que determinats interessos individuals quedin marginats de la decisió (Buchanan i Tullock, 1980).

Segons la tesi populista l'augment de la qualitat i del volum de la informació política disponible i la participació consegüent en el debat polític implicarà un augment de la qualitat democràtica de les decisions col·lectives i un augment del seu grau de legitimitat, ja que seran decisions preses directament pels individus. Les TIC invalidaran l'afirmació segons la qual els individus són racionalment ignorants en matèria política perquè els costos associats a l'obtenció d'informació superen de molt la utilitat esperada derivada de la seva acció política.

A continuació s'ofereix una crítica d'aquest argument que fuig de la crítica realitzada des de l'elitisme. La crítica elitista al model de la democràcia directa discuteix la capacitat dels ciutadans per a la presa de decisions polítiques: els individus no disposen dels recursos necessaris ni estan interessats a participar en unes decisions polítiques sobre uns temes cada vegada més complexos. Segons la crítica elitista la democràcia directa no estaria basada en *individual reasoned choices* a causa de la incapacitat dels individus per a fer aquest tipus d'eleccions. Rebutgem la crítica elitista perquè, en última instància, implica un argument contra els mecanismes democràtics que es basa en la presumpta incompetència política dels individus. Els estudis empírics demostren que les decisions preses per mitjà de mecanismes de

democràcia directa no difereixen gaire de les decisions preses pels representants polítics. A més, des d'un punt de vista lògic hom es pot preguntar si aquests mateixos individus *ill-informed* i desinteressats estarien capacitats per a triar els seus representants.

2.1. Els intermediaris i els costos de transacció polítics

El corol·lari que segueix el model clàssic de la democràcia directa és la desaparició dels intermediaris polítics: gràcies a les potencialitats de les TIC, en una democràcia directa els intermediaris polítics perden la raó de ser tradicional a causa del fet que ja no són necessaris com a generadors, transmissors, interpretadors i distribuïdors de la informació política. Segons la perspectiva optimista, les TIC resulten un mitjà òptim per a proporcionar als individus tota la informació necessària per a la deliberació i la presa de decisions polítiques. Tanmateix, si concebem la democràcia directa com un tipus molt especial d'intercanvi destinat a l'adopció de decisions col·lectives (anàleg a l'intercanvi econòmic que es produeix en el mercat), aquest argument perd tota la força quan s'analitzen els «costos de transacció» polítics derivats dels processos de presa de decisions col·lectives.

Efectivament, en la base conceptual del model clàssic de la democràcia directa que analitzem operen els mateixos supòsits que caracteritzaven l'economia neoclàssica: racionalitat instrumental dels agents, informació completa i mercats eficients. Si –i només si– es complissin aquestes condicions seria possible la democràcia directa. En una democràcia directa i deliberativa en la qual les decisions es prenen per consens, «els costos de la presa de decisions –o costos interns– resulten massa elevats amb relació a les possibles reduccions dels costos externs que l'acció col·lectiva podria produir (Buchanan i Tullock, 1980)». És a dir, després de la deliberació, les decisions polítiques poden ser molt inclusives, però els costos d'adopció

efectiva d'aquestes decisions serien tan elevats que precisament les impediria. Dit en altres termes, el punt feble de la proposició optimista segons la qual les TIC possibilitaran l'articulació d'una democràcia directa és precisament que no preveu l'existència dels costos de transacció polítics.

En termes econòmics, els costos de transacció denoten els costos associats al contacte (disposar de la informació necessària per a establir amb qui i amb quin objecte es vol l'intercanvi), al contracte (assolir un acord i fer efectivament l'intercanvi) i al control (assegurar que l'acord es fa efectiu en els termes establerts en el contracte). Si aquests costos de transacció són molt elevats poden impedir que el simple mecanisme del mercat actuï eficientment i no es produirà l'intercanvi. Precisament, l'explicació per a l'existència de moltes institucions de caràcter econòmic és la seva capacitat per a reduir els costos de transacció, ja que redueixen la incertesa entorn d'aquestes categories (Coase, 1937; North, 1990). En aquest sentit, un dels impactes més clars de les TIC en l'àmbit econòmic ha estat que permeten una clara reducció dels costos de transacció, ja que aquests estan estretament associats a l'entorn físic que contextualitza l'intercanvi. Passa el mateix en l'esfera política?

En l'àmbit polític els costos de transacció són els costos associats a l'obtenció de la informació, a la negociació política (o procediments que permeten assolir una decisió col·lectiva) i a les garanties necessàries per al compliment dels acords polítics (o evitar l'aparició de *free riders*). En realitat, els costos de transacció en l'esfera política són molt més importants que en l'àmbit econòmic (Dixit, 1998).

En primer lloc, moltes vegades la informació disponible és lluny de ser completa: més enllà de les asimetries en la informació, hi ha serioses dificultats per a comprendre l'abast dels temes discutits i per a conèixer les conseqüències individuals de les decisions col·lectives assoli-

des. De la mateixa manera, les preferències sinceres dels individus i la seva capacitat real de compromís també poden ser desconegudes.

En segon lloc, el nombre d'agents participants és molt elevat (en la seva formulació clàssica el model de la democràcia directa preveu la participació en les deliberacions i en la presa de decisions de tota la població adulta), amb la qual cosa augmenten les dificultats per arribar a acords consensuats.

En tercer lloc, en l'àmbit polític hi ha més possibilitats perquè els individus tinguin comportaments i estratègies oportunistes (*free riders*) que dificultin l'aplicació efectiva del que s'ha acordat.

En definitiva, la naturalesa col·lectiva característica dels processos polítics (que es reflecteix en els «articles» que s'intercanvien –per exemple, vots per promeses electorals– provoca que els costos de transacció dels «mercats polítics» siguin especialment elevats, per la qual cosa aquests mercats resulten ser imperfectes i ineficients. En termes econòmics, els mercats polítics són situacions de risc en les quals no es pot establir una relació clara entre accions i resultats.

La idea d'una democràcia directa generadora d'equilibris polítics eficients per mitjà de la deliberació és un constructe directament pres de la concepció neoclàssica de l'economia basada en la idea que els ciutadans disposen d'informació completa sobre els temes polítics i que poden avaluar amb exactitud les diferents alternatives en relació amb el seu benestar particular. En realitat, la forma de representació política que caracteritza la democràcia directa dificulta enormement la possibilitat de negociació i de compromís polític (Held, 1992). I aquesta afirmació és certa malgrat l'aplicació extensiva de les TIC en els processos democràtics.

Certament, les TIC podrien arribar a reduir els costos de transacció associats a l'obtenció d'informació política (argument que ja ha estat analitzat) però aquesta circumstància no es dona en els costos de transacció vinculats a la negociació de les decisions col·lectives i a l'execució dels contractes polítics. Malgrat la introducció de les TIC, els mercats polítics continuen essent ineficients i, per tant, són necessaris mecanismes correctors. És indubtable que els intermediaris polítics fan aquest paper.

En primer lloc, els intermediaris polítics redueixen els costos associats a l'obtenció de la informació política ja que ofereixen «paquets homogenis» d'informació que permeten als individus identificar la seva posició ideològica i reconèixer quines són les seves preferències en relació amb els temes presents en l'agenda. Aquesta informació ofereix pistes als individus per a avaluar les diferents alternatives polítiques en funció de les conseqüències que creuen que derivaran de les diferents accions polítiques. Com expressen Lupia i McCubbins, «els intermediaris polítics són les claus que permeten una elecció política raonable (*reasonable*) per part dels individus» (Lupia i McCubbins, 1998).

En segon lloc, l'activitat dels intermediaris polítics –particularment la dels partits– al si de les institucions facilita la coordinació i l'adopció de decisions col·lectives perquè comporten una reducció del nombre d'individus que protagonitzen els intercanvis polítics i perquè ordenen i limiten enormement el nombre de temes sobre els quals cal arribar a acords.

En tercer lloc, els intermediaris polítics poden assegurar el compliment dels contractes polítics perquè la seva estructura organitzativa, basada en un cert grau de disciplina interna, estableix mecanismes per a castigar els comportaments oportunistes dels individus (*free riding*) fins al punt d'expulsar-los del mercat polític, de la

mateixa manera que els individus informats poden castigar electoralment les desviacions respecte de l'ordenació de preferències expressada pels partits.

En resum, la literatura optimista preconitza la desaparició dels partits com a principals intermediaris polítics de les democràcies representatives perquè atribueix als partits una mera funció de mobilització i de propagació i organització de la informació política en un (presumpte) mercat polític eficient. Tanmateix, com s'ha observat, els partits polítics són essencials perquè redueixen els costos de transacció associats a l'obtenció d'informació, negociació i control dels acords polítics.

D'altra banda, la democràcia directa articulada per mitjà de l'ús intensiu de les TIC paradoxalment transformaria els procediments democràtics en un simple mecanisme per a agregar preferències individuals, evitant el debat polític que té lloc en les institucions representatives actuals. Les TIC afavoreixen la comunicació binària instantània, no fomenten la deliberació ni la recerca del consens necessaris per a la democràcia directa; és més, l'estructura proactiva de les TIC es converteix en un seriós obstacle per a fixar l'atenció en arguments diferents dels propis, de manera que les TIC permeten evitar fàcilment la confrontació i el contrast d'opinions (elements fonamentals per a una vertadera discussió i deliberació). En aquest sentit, Sunstein (2003) destaca l'efecte polaritzador d'unes TIC que «protegeixen» els individus dels arguments contraris a les seves posicions inicials. En conclusió, les TIC no modifiquen les condicions de la deliberació política de manera que permetin la pràctica de la democràcia directa.

Finalment, cal recordar que el supòsit bàsic que justifica la democràcia directa mitjançant l'existència d'individus informats i participatius políticament gràcies a les TIC, és empíricament erroni. Com ja s'ha argumentat, les TIC no augmenten les capacitats comunicatives dels individus ni

tampoc el seu interès per la política. Dit en altres termes, el simple fet de l'aparició de les TIC no implica que els individus es converteixin automàticament en animals polítics. En realitat, com ja s'ha assenyalat, els estudis empírics demostren que les TIC no generen més interès o implicació en els processos polítics pels individus que no hi participaven anteriorment, sinó que precisament fan més actius els políticament actius (Gibson i Ward, 1999).

3. Conclusions

De la discussió anterior es deriven almenys tres conclusions. Primer, les TIC no posaran fi a la divisió del treball dins de la política. Hi continuarà havent una minoria especialitzada en els processos relacionats amb la política i una majoria no especialitzada per a la qual la política serà un àmbit perifèric en la seva esfera d'activitat.

Segon, les TIC no abaratiran tant els costos de la participació política com per a diluir les diferències entre aquests dos grups. Hi continuarà havent formes relativament «barates» de participació, com la participació electoral, i formes «cares» de participació, com l'activisme polític o l'acció dels grups.

Finalment, de l'exposat no s'ha de concloure que les TIC no tindran efectes sobre els processos polítics de la democràcia representativa. De fet, l'àmbit en el qual les TIC podrien tenir un impacte més significatiu afecta les formes «cares» de participació. Com hem assenyalat, Internet no elimina els costos de la informació política per al ciutadà comú ni disminueix els avantatges que els grans empresaris polítics continuen tenint en aquest mercat, però podria perfectament reduir les barreres d'entrada al mercat de la política per als petits empresaris polítics. Tant l'accés descentralitzat com la interactivitat característica d'Internet redueixen els costos

d'entrada al mercat de la política per a l'agitador o l'activista polític. Aquest fet pot contribuir a augmentar l'oferta política i a democratitzar el mercat de les elits polítiques.

En la mesura que Internet també redueix els costos de coordinació de l'acció política, l'efecte combinat d'un menor cost d'entrada al mercat polític i la reducció dels costos de coordinació podria provocar una «intensificació» de l'acció dels grups. Això donaria lloc a allò que alguns autors han destacat com el tret que caracteritzarà la política en l'era d'Internet: un pluralisme accelerat (*accelerated pluralism*) (Bimber, 1998) Des d'aquesta perspectiva, Internet accelerarà l'aparició i la desaparició dels grups i el seu principal efecte en la política es veurà en la intensificació de l'activitat d'aquests.

Bibliografia

- ARROW, K. (1951). *Social Choice and Individual Values*. New Haven: Yale University Press.
- BARBER, B. (1984). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press.
- BIMBER, B. (1998). «The Internet and Political Transformation: Populism, Community and Accelerated Pluralism». *Polity*. Vol. 31, núm. 1, pàg. 133-160.
- BUCHANAN, J.; TULLOCK, G. (1980). *El cálculo del consenso: fundamentos lógicos de una democracia constitucional*. Madrid: Espasa-Calpe.
- BUDGE, I. (1996). *The New Challenge of Direct Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- COASE, R. H. (1937). «The Nature of the Firm». *Economica*. Núm. 4, pàg. 386-405.
- COASE, R. H. (1960). «The Problem of Social Cost». *Journal of Law and Economics*. Núm. 3, pàg. 1-44.
- DIXIT, A. K. (1998). *The Making of Economic Progress. A Transaction-cost Politics Perspective*. Cambridge: The MIT Press.
- DOWNS, A. (1973). *Teoría económica de la democracia*. Madrid: Aguilar.
- GIBSON, R. K.; WARD, S. J. (1999). «Political Participation and the Internet in Europe: Who Wants and 'Wants-not' to Engage in On-line Debate». Comunicació presentada al Congrés Anual de la Political Science Association, Nottingham.
- HELD, D. (1992). *Modelos de democracia*. Madrid: Alianza Editorial.
- HILL, K. A.; HUGHES, J. E. (1998). *Cyberpolitics: Citizen Activism in the Age of the Internet*. Lanhan: Rowan & Littlefield.
- LUPIA, A.; McCUBBINS, M. D. (1998). *The Democratic Dilemma: Can Citizens Learn what they Need to Know?* Cambridge: Cambridge University Press.
- MARGOLINS, M.; RESNICK, D. (2000). *Politics as Usual: The Cyberspace «Revolution»*. Londres: Sage.
- McLEAN, I. (1989). *Democracy and New Technology*. Cambridge: Polity Press.
- NORRIS, P. (1999). «Who Surfs Café Europa? Virtual Democracy in the US and Western Europe». Cambridge: Harvard University, J.F.K. School of Government.
- NORRIS, P. (2001). *Digital Divide*. Nova York: Cambridge University Press.

NORTH, D. (1990). «A Transaction Cost Theory of Politics». *Journal of Theoretical Politics*. Núm. 2, pàg. 355-67.

SHEPSLE, K.A. (1989). «Studying Institutions: Some Lessons from the Rational Choice Approach». *Journal of Theoretical Politics*. Núm. 1, pàg. 131-49.

SUNSTEIN, C. (2003). *Republic.Com*. Barcelona: Paidós.

WEINGAST, B.; MARSHALL, W. J. (1988). «The Industrial Organization of Congress; or why Legislatures, like Firms, are not Organized like Markets». *Journal of Political Economy*. Núm. 96, pàg. 132-63.

Citació recomanada

CARDENAL, Sofía; BATLLE, Albert (2006). «La utopia virtual: una crítica del ciberoptimisme des de la teoria de l'elecció racional» [article en línia]. *IDP. Revista d'Internet, Dret i Política*. Núm. 3. UOC. [Data de consulta: dd/mm/aa].

<http://www.uoc.edu/idp/3/dt/cat/cardenal_batlle.pdf>

ISSN 1699-8154

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons. Així doncs, se'n permet la còpia, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi l'autor i la font (*IDP. Revista d'Internet, Dret i Política*), i l'ús concret no tingui finalitat comercial. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades. La llicència completa es pot consultar a: <<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>>

Ana Sofia Cardenal

acardenal@uoc.edu

Directora del programa de Ciència Política i professora dels Estudis de Dret i Ciència Política de la UOC. Doctora en Ciència Política per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Ha estat *visiting scholar* en el Centre d'Estudis de l'Amèrica Llatina de la Universitat de Stanford i *fulbright fellow* en el Departament de Ciència Política de la Universitat de Nova York. Ha impartit classes i conferències en universitats espanyoles, dels Estats Units i de l'Amèrica Llatina. Autora de diverses publicacions en revistes nacionals i internacionals sobre temes relacionats amb la democràcia, les transicions i les institucions polítiques de l'Amèrica Llatina. Últimament ha centrat la seva investigació en temes relacionats amb l'impacte de les tecnologies de la informació i la comunicació en els processos polítics de la democràcia representativa.

Albert Batlle

abatlle@uoc.edu

Director del programa de doctorat i del màster oficial de Societat de la informació de la UOC, professor dels Estudis de Dret i Ciència Política i del programa de doctorat de la UOC, i investigador de l'IN3. Doctor en Ciència Política per la Universitat Autònoma de Barcelona (1995). Ha estat *visiting scholar* a la Wilder House: Center for the Study of Politics, History and Culture del Departament de Ciència Política de la Universitat de Chicago. L'àmbit d'investigació en què centra els seus interessos comprèn l'estudi dels efectes de la incorporació de les noves tecnologies en les institucions i els actors polítics (fonamentalment els partits polítics) tant des d'un punt de vista teòric com empíric.